

Dr. Anton Polšak

Zavod RS za šolstvo
anton.polsak@zrss.si
COBISS: 1.04

Dr. Špela Bregač

Zavod RS za šolstvo
spela.bregac@zrss.si
COBISS: 1.04

Prežihovi Samorastniki gimnazijsko medpredmetno

Cross-curricular Discussion of the Novella *Samorastniki* by Prežihov Voranc in General Secondary School

Povzetek

Novela Prežihovega Voranca *Samorastniki* je poleg njegovega *Boja na požiralniku* eno izmed književnih del, ki jih morajo dijaki v gimnaziji obvezno prebrati. Ugotovitve, da je v obeh delih zelo nazorno opisana tudi koroška pokrajina, zlasti zamejska, kar sili k medpredmetnemu povezovanju z geografijo (nismo pa obravnave širili na prav tako smiselno povezavo z zgodovino). Izhodišče našega razmišljanja so tako splošni kot podrobni cilji učnih načrtov za slovenščino in geografijo, ob tem pa ne moremo mimo še širše in za življenje morda še bolj praktično zapisanih veščin, ki jih potrebuje prav vsak dijak. Nastal je krajši zapis, kako bi bilo mogoče udejanjiti eno izmed takšnih medpredmetnih povezav in nekaj namigov za konkretno delo dijakov.

Ključne besede: Samorastniki, Koroška, Prežihov Voranc, medpredmetno

Abstract

The novella *Samorastniki* by Prežihov Voranc, in addition to his novella *Boj na požiralniku*, is one of the literary works which students of general secondary schools are required to read. The realisation that both works vividly describe the landscape of the Koroška region, especially the one across the border, simply calls for cross-curricular integration with Geography (however, the discussion of the novella has not been expanded to include a likewise sensible integration with History). Our idea was based on the general and detailed objectives of the curricula for Slovenian Language and Geography; we also must not overlook the broader, and perhaps even more practical life skill that every secondary school student needs. We have prepared a shorter text on how such a cross-curricular link could be realised and provided a few suggestions for the concrete work of secondary school students.

Keywords: *Samorastniki*, Koroška, Prežihov Voranc, cross-curricular

Uvod

Uresničevanje gimnazijskega programa spremlja normativizem, ki je viden tako na področju organizacije dela na šoli (natančno določeni in s pravilniki urejeni modeli delovanja šole) kot na področju procesa poučevanja posameznega predmeta (natančno določeni UN, standardi znanja, enoten zaključek izobraževanja, pravila ocenjevanja ...). In čeprav se zdi, da predmetna struktura programa in predpisana organizacija dela otežujeta izvajanje fleksibilnih pristopov, ki bi omogočali večje povezovanje znanja, doseganje

kompleksnih dosežkov in bolj učinkovito uresničevanje splošnih ciljev programa, to ne more biti razlog, da v didaktičnih izhodiščih za načrtovanje pouka ne bi poskusili česa takšnega, kar je zapisano v didaktični teoriji in tudi preskušeno v pedagoški praksi.

Medpredmetno povezovanje in timski pristop spodbujata kurikularno povezovanje, sodelovanje in poglobljeno delo, presega se disciplinarna naravnost programa in omogoči bolj usklajeno uresničevanje ciljev pri različnih predmetih. »Medpredmetne povezave se lahko izvedejo v različne namene in na različne načine,

Zdi se, da predmetna struktura programa in predpisana organizacija dela otežujeta izvajanje fleksibilnih pristopov, ki bi omogočali večje povezovanje znanja, doseganje kompleksnih dosežkov in bolj učinkovito uresničevanje splošnih ciljev programa. To pa ne more biti razlog, da v didaktičnih izhodiščih za načrtovanje pouka ne bi poskusili česa takšnega, kar je zapisano v didaktični teoriji in tudi preskušeno v pedagoški praksi.

npr. kot motivacija, nadgradnja obstoječega znanja, oblikovanje avtentičnih nalog, projektni dan ipd.« (UN za slovenščino v gimnaziji, 2008, str. 38).

UN za slovenščino (UN za slovenščino v gimnaziji, 2008, str. 8) pravi, da »dijaki/dijakinje ob interpretaciji (literarnih besedil) razvijajo estetsko in kulturno zmožnost: literarna besedila opredeljujejo po zvrstno-vrstni pripadnosti, prepoznavajo in vrednotijo posebnosti njihove literarnoumetnostne sestave, jih umeščajo v prostor in čas, se seznanijo z njihovimi avtorji ter s temeljnimi kulturnozgodovinskimi okoliščinami njihovega nastajanja in sprejetosti pri bralcih.«

»V gimnaziji je književni pouk namenjen vzgoji kultiviranega bralca, bodočega izobraženca. To je bralec, ki v svoje razmišljanje o bralnem doživetju vključuje medbesedilno izkušnost, poznavanje literarnih pojavov in splošno kulturno razgledanost ...« (UN, str. 42) »Dijaki povezujejo književni pouk z drugimi predmeti (predvsem družboslovno-humanističnimi)« (UN, str. 16).

Med obveznimi vsebinami, ki jih morajo dijaki poznati, je tudi novela Prežihovega Voranca, Samorastniki (ali Boj na požiralniku) (UN, str. 26). Obe besedili sta predvideni tudi za domače branje (UN, str. 30).

Zdi se, da večpredmetno, medpredmetno in nadpredmetno obravnavanje neke teme ni samo trenutni modni pojav, ampak koristen oziroma uspešen učni pristop, ki lahko omogoči kakovostnejše učne dosežke učencev oziroma dijakov. Medpredmetnega povezovanja se po navadi lotimo, da bi učenci bolje razumeli snov in jo znali povezati z znanji in veščinami, pridobljenimi pri drugih predmetih, na ta način pa bi prišli do trajnejšega in uporabnejšega znanja. Ko se takih povezav lotevamo, se je potrebno povprašati o njihovi smiselnosti, vlogi posameznih predmetov, načinih povezovanja in oblikah sodelovalnega poučevanja. Iz prakse so znani primeri medpredmetnega povezovanja sorodnih predmetov (npr. biologija – kemija, fizika – matematika, zgodovina – sociologija). Manj pogosto pa prihaja do povezovanj na prvi pogled ne tako sorodnih predmetov (npr. fizike in zgodovine), a tudi take povezave niso nesmiselne. Seveda pa je ob povezavah pomembno načrtovanje pedagoškega procesa. Treba se je vprašati, kaj učenci že vedo, kaj so zmožni še narediti in katero pridobljeno znanje naj ostane trajno. Pri opredeljevanju pričakovanih rezultatov posameznih predmetov izhajamo iz splošnih in operativnih ciljev posameznega predmeta, ki jih prilagodimo

skupnemu cilju, skupni rezultati in njihovi dokazi pa so največja dodana vrednost medpredmetnega povezovanja. Ob vsem tem pa ne smemo pozabiti na dejavnosti, ki bodo pripeljale do cilja, uporabljeno gradivo/vire in način, kako bodo učenci novo znanje/kompetenco usvojili.

V tem prispevku opisujemo medpredmetno povezavo med slovenščino in geografijo v 3. ali 4. letniku gimnazije. Kot izhodišče razmišljanja smo vzeli Prežihovo novelo Samorastniki, ki je del obvezne obravnave literarnih del pri slovenščini (ali Samorastniki ali Boj na požiralniku, ni nujno oboje) in sklop Slovenske pokrajine, ki se običajno obravnava v 4. letniku v okviru ur, ki so namenjene pripravi na maturo. Seveda bomo razmišljanje omejili le na slovenske alpske in predalpske pokrajine ter zamejstvo, saj je Prežih postavil obe prej imenovani noveli v koroški oziroma avstrijski koroški prostor.

Poglejmo najprej, zakaj je na tem mestu medpredmetno povezovanje smiselno. Že povprečno vedenje o obeh novelah nam daje slutiti, da vsebujeta tudi mnogo geografskih informacij. Pogosto jih z literarnega vidika obravnave spregledamo, ker se nam zdijo manj pomembne ali pa menimo, da so suhoparne navedbe, ki samo določajo pripovedni okvir, kaj več pa ne. Tokrat gre za deli, ki resda različno in v različni meri slikata koroško pokrajino in socio-ekonomske razmere pred kakšnimi 150 leti, a opisa sta na trenutke tako geografska in polna informacij, da jih enostavno ne bi smeli spregledati z vidika celostne obravnave besedil. Prežihov izvrsten opis koroške pokrajine v Samorastnikih ni samo enorazsežen, ampak sega tudi na čustveno in doživljajsko področje človeka oziroma dijaka (ki mora prebrati ali eno ali drugo novelo). Ni namreč slabo, če se ob tem prepusti še doživljanju, s čimer ne doživlja samo pisateljevega pripovednega toka, ampak se vživlja v položaj tam nastopajočih oseb. Njihov opis je subtilen, kar je temeljna razlika napram opisu pokrajine, ki je mnogo bolj realen, a tudi tu ne manjka literarnih prijemov, ki pa ne zmanjšujejo njegove čiste sporočilne (geografske) vrednosti.

Obravnava

Skupni oz. vsepredmetni cilji:

- dijaki razvijajo kritično mišljenje ob uporabi literarno-umetnostnega in strokovnega besedila;
- dijaki ugotavljajo in izbirajo ključne informacije iz besedil;
- dijaki ob upoštevanju posebnosti besedil ustvarjajo odnos do prebranega.

Ko se takih povezav lotevamo, se je potrebno povprašati o njihovi smiselnosti, vlogi posameznih predmetov, načinih povezovanja in oblikah sodelovalnega poučevanja, zlasti pa tega, kakšna je dodana vrednost takšnega dela za dijake.

Predmet	Slovenščina	Geografija
	Dijaki:	Dijaki:
Splošni cilji in kompetence	- doživljajo, razumevajo, aktualizirajo in s pomočjo svojih izkušenj, književnega znanja in splošne razgledanosti vrednotijo ter poimenujejo idejnotematske in slogovnokompozicijske plasti literarnega besedila; - ob interpretaciji literarnega besedila razvijajo zmožnost tvorjenja raznovrstnih neumetnostnih besedil; razumevanje in vrednotenje teh procesov spodbuja učenje učenja; - širijo spoznanja o književnosti, aktualizirajo in literarna besedila uvrstijo v širši kulturnorazvojni kontekst.	- znajo umestiti pokrajine in kraje v širše okolje ali območje; - se naučijo geografsko razmišljati o pokrajinah in ljudeh; - se zavedajo pomena povezovanja različnih znanj in veščin kot načina celovitega obravnavanja sodobnih problemov za kakovostnejše razumevanje dogajanja okrog sebe; - znajo geografsko razmišljati; - se naučijo samostojnega pridobivanja geografskega in splošnega znanja; - se naučijo uporabljati učbenike in drugo strokovno literaturo; - razvijajo zmožnosti za iskanje in izbiro relevantnih podatkov in informacij izmed mnogih možnosti, ki jih ponujajo pisni viri in sodobna tehnologija; - znajo zapisovati in prikazovati podatke v različnih oblikah in tehnikah (pisno, grafično, v obliki tabel ...); - razvrstijo podatke v skupine po izbranih kriterijih in jih uredijo; - probleme preučijo sami ali v skupini, - razvijajo sposobnost izražanja geografskega znanja v verbalni, kvantitativni in grafični obliki z uporabo sodobnih učil (besedilo, slike, skice, karte, tabele, diagrami, grafikoni); - se urijo v komuniciranju na različne načine, vključno z uporabo informacijske tehnologije; - razvijajo jezikovne spretnosti, - razvijajo zmožnost branja in pisanja različnih, geografskih in negeografskih vsebin glede na namen (npr. branje za učenje ali za sprostitev ipd.); - razvijajo zmožnost delati in se prilagajati skupini; - razvijajo prostorsko predstavljalnost.
Operativni cilji	- so zmožni problemsko, raziskovalno in ustvarjalno prebrati literarno besedilo in ga interpretirati; - zmožni so razvijati svojo sporazumevalno zmožnost; - besedilo kritično aktualizirati in ga umestiti v širši kulturnorazvojni kontekst; - tvorijo učinkovita, razumljiva, ustrezna in jezikovno pravilna ustna in pisna besedila.	IZ UN 3.5.7 Slovenci v zamejstvu Dijaki: - pokažejo in omejujejo območja v Avstriji, na katerih živijo Slovenci; - analizirajo narodnostne pravice na različnih območjih in glavne razloge za večjo ali manjšo asimilacijo posameznih območij; - razložijo manjšanje velikosti narodnostno mešanega območja oziroma deleža Slovencev na Koroškem ter nastajanje novih jeder naseljevanja izven nekdanje etnične meje; - rešujejo zastavljene naloge v skupini, med seboj komunicirajo in prispevajo k delu skupine; - iščejo in izpisujejo geografske informacije iz različnih besedil; - povzemajo vsebino z geografskega vidika; - primerjajo dve besedili po zgradbi in vsebini; - analizirajo besedilo in iščejo ključne informacije ter jih uredijo in predstavijo.
Pričakovani rezultati		
- skupni	- Dijaki bodo bolje razumeli snov in jo znali povezati z znanji in veščinami, pridobljenimi pri drugih predmetih; - dijaki se zavedajo smiselnosti medpredmetnega povezovanja; - dijaki znajo izbrani noveli povezati z geografskim okoljem.	
- po predmetih	Predstavitev reportaže (igra vlog) in napisano poročilo.	- Rešen delovni list; - pripravljeno poročilo ali predstavitev; - dijaki dodatno utrdijo geografske značilnosti Vzhodnih Karavank in nekatere značilnosti avtohtone poselitve Slovencev v Avstriji.

Dejavnosti dijakov:

- skupne
- Dijaki za domače branje preberejo Prežihovo novelo Samorastniki;
- ponovijo, kar vedo o reportaži in publicističnem poročilu (2. letnik).
- po predmetih
- Tvorijo skupine;
- Skupine po štiri dijake:
- v enih sta dva člana, ki napišeta publicistično poročilo, v drugih pa poljubno število, glede na to, koliko pričevalcev bo »novinar« vključil v reportažo;
- predhodno preberejo novelo **Samorastniki**, v šoli pa besedilo v učbeniku za geografijo o Karavankah in o Slovencih v zamejstvu;
- skupina pripravi reportažo, jo predstavi skupini, ki je imela isto nalogo. Izmenjajo mnenja. Naslednjo uro skupine reportažo odigrajo;
- iz literarnega besedila izpišejo vse geografske pojme oz. besedne zveze in jih uredijo po skupnih značilnostih;
- par, ki je napisal publicistično poročilo, svoje poročilo predstavi drugemu paru. Medvrstniško vrednotijo;
- opišejo socio-ekonomsko strukturo opisane družbe;
- izpišejo nekdanja kmečka opravila, poklice in običaje;
- primerjajo ugotovitve iz novele z besedilom iz geografskega učbenika;
- naslednjo uro pari besedilo preberejo;
- umestijo dogajanje v konkretni geografski prostor (skupinsko)
- naredijo poročilo ter poročajo (skupinsko).
- dijaki na podlagi skupnih kriterijev ovrednotijo obe besedilni vrsti.

Slika: Strani iz učbenika, ki ga lahko uporabijo dijaki »geografske« skupine.

Vir: Senegačnik, 2010, 60 in 128.

PRILOGA 1: DELOVNI LIST ZA DIJAKE – GEOGRAFIJA

1. Preberite besedilo v učbeniku na str. ____ (npr. Senegačnik, 2010, 60 in 128), novelo Samorastniki pa ste že prebrali (je tudi na spletu). Izpišite vse podobnosti glede opisa pokrajine in geografskih imen, ki jih najdete. V obliki preglednice primerjate opis površja v obeh besedilih. Odgovorite, v kateri pokrajini se zgodba dogaja in jo locirajte na zemljevidu.
2. Na ročnem zemljevidu Slovenije najdete Baško in Klopinsko jezero (slika Baškega jezera je tudi v učbeniku (prav tam, 129). Kakšnega nastanka sta jezera? Kako bi ugotovitev, do katere pridemo s pomočjo učbenika, še dodatno preverili?

3. Kako se je spreminjal poselitveni prostor avtohtonih Slovencev na avstrijskem Koroškem? Ali je novela zanesljiv vir? Ali ustreza realnosti? Utemeljite.
4. V učbeniku (prav tam, 128) je tudi slika Kneže (Svinjska planina). V povezavi s čim je gora omenjena v noveli?
5. Opišite socio-ekonomske značilnosti družbe, opisane v noveli. Katerih formalnih (pravnih) in neformalnih običajev danes ni več? Zakaj je oz. ni mogoče neposredno primerjati v noveli opisano družbo z družbo v sedanjem času?

Svoje ugotovitve boste predstavili pri skupni uri s slovenščino.

PRILOGA 2: DELOVNI LIST ZA DIJAKE – SLOVENŠČINA

Za domače branje ste prebrali Prežihovo novelo Samorastniki. Literarno zgodovinsko in literarno teoretično smo jo v razredu že analizirali, v skupini pa na podlagi geografskih podatkov in socialno-ekonomskih opisov družbe v noveli tvorite publicistično reportažo/poročilo.

Predno se lotite dela, si odgovorite na naslednja vprašanja: **Kaj o publicistični reportaži/poročilu že vem?** Kako bom to znanje lahko uporabil pri drugih predmetih/svojem poklicu/življenju? **Katere geografske podatke in opise družbe v noveli bi lahko uporabil v svojem besedilu?**

Kako se bom lotil dela? Kdo mi lahko pomaga?

Kako bom vedel, da sem dosegel cilj?

Pri obravnavi besedilnih vrst smo spoznali obe omenjeni besedilni vrsti. Publicistično reportažo in poročilo. S pomočjo učbenika/spleta/svojih zapiskov ponovite značilnosti BV in **na podlagi prebranega literarnega besedila tvorite BV**. V besedilni vrsti naj bodo geografski podatki in družbeno socialne značilnosti

družbe, ki jih najdete v literarnem besedilu, smiselno uporabljeni. Zapišite ustrezen naslov.

V pomoč pri postopku tvorbe naj bodo vprašanja: *Ali poznam postopek pisanja? Ali snov razumem?*

Ali napredujem? Kako vem?

Ali pri svojem delu oviram sam sebe? Kako naj te ovire premagam?

Ko boste svoje delo končali, poiščite skupino, v kateri boste lahko **medvrstniško ovrednotili nastale besedilne vrste**.

Vrnite se na izhodiščni prostor in na podlagi povratne informacije **svoje besedilo izboljšajte/dopolnite/popravite**.

Naslednja ura bo timska z geografijo, kjer boste svoje izdelke predstavili. Publicistično **poročilo boste prebrali, reportažo zaigrali**. Po tem boste svoje delo in delo sošolcev ovrednotili.

Na koncu se vprašajte: *Kaj sem se naučil? Kako učinkovit sem bil pri delu? Kako bi naslednjič lahko svojo nalogo še izboljšal?*

PRILOGA 3: PRIMER UČNE PRIPRAVE ZA SLOVENŠČINO

Učna tema: Slovenska književnost v prvi polovici 20. stoletja

Učna enota: Prežihov Voranc, Samorastniki

Cilji: Dijaki ponovijo značilnosti socialnega realizma, ga znajo časovno opredeliti, poznajo predstavnike in dela.

Berejo, doživljajo in vrednotijo novelo Samorastniki, na podlagi besedila znajo razložiti povezanost obdobja s slovenskim nacionalnim vprašanjem, zavedajo se regionalne obarvanosti, znajo poiskati snov, motive in temo obravnavanega obdobja.

Dijaki ob interpretaciji literarnega besedila razvijajo zmožnost tvorjenja raznovrstnih neumetnostnih besedil, ponovijo značilnosti publicističnega poročila in ga znajo tvoriti, ponovijo značilnosti reportaže in jo znajo tvoriti.

Tip učne ure: ura poglobljanja

Učne oblike: delo v dvojicah, delo v skupini

Učne metode: pogovor, delo z besedilom, sodelovalno učenje, timsko delo, igra vlog

Učni pripomočki: učbenik za jezik in Prežihov Voranc, Samorastniki

Število izvedenih ur: 2

Sestava učne ure:

DEJAVNOST	ELEMENT FORMATIVNEGA SPREMLJANJA/PREVERJANJA
Uvodne dejavnosti	
Učitelj napove uro in namen.	Nameni učenja (Oblikujemo in zapišemo jih z dijaki. Kot izhodišče npr.: učinkovito delati v paru/skupini, poznati in uporabiti znanje o literarnem besedilu in obeh besedilnih vrstah, znanje prepričljivo predstaviti sošolcem ...)
Dijaki se razdelijo v skupine. Tisti, ki bodo delali v paru, bodo tvorili publicistično poročilo, skupine z več dijakov pa publicistično reportažo. Pri tej skupini moramo biti pozorni na to, da ima vsak dijak v skupini svojo vlogo.	Ugotavljanje predznanja, vprašanja v pomoč učenju, medvrstniško učenje.
Analiza in ustvarjanje	
Učitelj razdeli učne liste, dijaki začnejo z delom. Če pri delu potrebujejo pomoč učitelja, na mizo postavijo rdeč kartonček. Če pomoči ne potrebujejo, je na mizi zelen kartonček.	Sooblikovanje poti učenja. Učiteljeva povratna informacija.
Ko svoje delo končajo, poiščejo skupino, ki je imela isto nalogo. Drug drugemu predstavijo izdelek in ga ovrednotijo. Izhajajo iz namenov učenja.	Dokazi o učenju. Medvrstniško vrednotenje. Vrstniška povratna informacija. Vrstniška povratna informacija s predlogom, kako izdelek izboljšati.
Predstavitev izdelkov	
Poročanje o opravljenem delu: igra vlog/prebrano publicistično poročilo	Samovrednotenje. Predstavitev dokazov o učenju. Povratna informacija.
Zaključne dejavnosti	
Dijaki naj si odgovorijo še na zadnja tri vprašanja z učnega lista in če ostane še kaj časa, naj poročajo, kako so izbrali temo besedilne vrste, kako so nalogo gradili, jo dopolnjevali, spreminjali, kje vidijo nove priložnosti, kako bi svoje naloge lahko še izboljšali.	Namen/cilj učenja. Presojanje dokazov učenja. Nameni učenja. Samoevalvacija.

Literatura

- Brunauer Holcar, A. in ostali (2016). Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce. Ljubljana: ZRSŠ.
- Izbor novel Od Ivana Preglja do Cirila Kosmača (1995). Ljubljana: DZS, str. 95-132.
- Križaj, M. in ostali, 2009: Na pragu besedila 2. Ljubljana: Rokus Klett.
- Rutar Ilc, Zora (2010). Ugotavljanje in presojanje dosežkov v kurikularnih povezavah. V: Rutar Ilc, Zora (ur.), Medpredmetne in kurikularne povezave. Ljubljana: ZRSŠ, str. 115-135.
- Senegačnik, J., 2010: Slovenija 2. Geografija za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
- Učni načrt. Geografija – splošna, klasična, ekonomska gimnazija. ZRSŠ in Ministrstvo RS za šolstvo. Ljubljana. Dostopno na: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (17. 5. 2017).
- Učni načrt. Slovenščina – splošna, klasična, ekonomska gimnazija. ZRSŠ in Ministrstvo RS za šolstvo. Ljubljana. Dostopno na: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (17. 5. 2017).